

Opleiding tot Leraar Basisonderwijs

Datum: 5 december 2022
Telefoonnummer: 06-14328208
E-mailadres: j.f.m.denengelsen-buist@hhs.nl
Betreft: Lesson Study voor eerstejaars voltijd studenten

Postadres:

Postbus 13336
2501 EH Den Haag

Bezoekadres:

Johanna Westerdijkplein 75
2521 EN Den Haag

dehaagsehogeschool.nl

Beste mentor van een eerstejaars voltijd pabo student,

In de week van 19 december starten de eerstejaars studenten met Thema 4 'Lesson Study'. Lesson Study is een van oorsprong Japanse professionaliseringsmethodiek en een krachtige werkwijze voor het versterken van het onderwijs. In Lesson Study werkt een team of groep leerkrachten, 'het Lesson Study team', gezamenlijk aan het cyclisch ontwerpen en uitvoeren van een onderzoeksles.

Opdracht voor studenten

Tijdens dit thema gaat de student de 'Lesson Study cyclus' gezamenlijk met medestudenten doorlopen en ervaren. Studenten ontwerpen samen een onderzoeksles die wordt aangepast aan één van de stagegroepen, altijd in overleg met de mentor van de gekozen stagegroep. Het team geeft twee rekenlessen (onderzoekslessen), waarbij gebruik gemaakt wordt van verschillende onderzoeksmethodes om de les te evalueren. De studenten kiezen samen het onderwerp van de les, namelijk meten, meetkunde of schattend rekenen. Ze geven minimaal de instructiefase van de les zelf, waarna u – zonodig – de les verder kunt geven volgens het DR-formulier bij deze onderzoeksles.

Eerste onderzoeksles op 12 januari

Na de eerste onderzoeksles willen we jullie vragen om de les met de studenten te evalueren. Daarbij wordt gebruik gemaakt van drie leerling observaties, vragenlijsten die onder leerlingen zijn verspreid en interviews die met de leerlingen zijn gehouden. De observaties kunnen dit jaar weer worden gedaan door de overige studenten uit het team.

Tweede onderzoeksles op 19 januari of in de stageweek van 23 t/m 27 januari

Vervolgens wordt de aangepaste les gegeven tijdens de tweede onderzoeksles. Ook bij deze rekenles worden de leerlingen geobserveerd en bevraagd. Aan het eind van de cyclus kijkt de student met mentor en het kernteam terug op het geleerde.

Opnames

Wij vragen studenten de instructiefase van beide rekenlessen te filmen, zodat zij dit in het studententeam en met de docent kunnen evalueren en het tot diepgaand leren kan leiden. De student en de ontworpen instructie staan centraal in deze opname. Wanneer leerlingen niet in beeld mogen, is het voldoende als alleen de student in beeld komt.

Onderzoeksmethodes

Wat houden de observaties, interviews en vragenlijsten in? Om te onderzoeken of de les aansluit bij de leerlingen worden er drie caseleerlingen op basis van het drielagen-preventiemodel geobserveerd. Hierbij gaat het niet om de leerling, maar of de les aansluit bij de leerbehoeften van de leerling. Na de les worden dezelfde leerlingen die zijn geobserveerd ook geïnterviewd. Er worden vragen gesteld als: *wat vond je van de les? Wat heb je geleerd?* De leerlingen die niet worden geïnterviewd krijgen een vragenlijst waarin ze aangeven hoe ze de les hebben ervaren. De uitkomsten van de observaties, interviews en vragenlijsten worden tijdens de evaluatie besproken, maar in de verslagen die worden

ingeleverd op de pabo, zullen de namen worden geanonimiseerd, om zo de privacy van de leerlingen te waarborgen.

Tot slot

Wij begrijpen dat deze methode om flexibiliteit vraagt van u als mentor. Daarom informeren we u in deze brief. Voor verdere informatie kunt u contact opnemen met de opleider die verbonden is met uw school of met Martine den Engelsens, docent op de pabo (contactgegevens staan bovenaan de brief). Tevens vindt u een artikel van Tirza Bosma, over de methode Lesson Study, bij deze brief.

Alvast veel dank voor uw medewerking.

Vriendelijke groet,
Het docententeam van de pabo

Door: Tirza Bosma

Lesson Study als gereedschap voor het ontwerpen van een gedifferentieerde les

Vanuit Passend onderwijs, maar ook vanuit het platform Onderwijs 2032, komt naar voren hoe belangrijk het is dat docenten een curriculum of lessen ontwikkelen die aansluiten bij wat leerlingen nodig hebben, wat betreft instructie, interesse, taak-leerhouding en persoonlijke ontwikkeling. Dit klinkt als logisch, maar hoe zorg je er nu voor dat je zo'n les ontwerpt waarbij je echt rekening houdt met de behoeften van leerlingen en kwalitatief goed onderwijs biedt?

In een eerder artikel is de methodiek Lesson Study beschreven in het kader van team professionalisering,¹ in dit artikel staat de gedifferentieerde les centraal, die vanuit Lesson Study ontworpen wordt.

Differentiëren

Gedifferentieerd lesgeven wordt gedefinieerd als een proces waarin docenten bewust gebruik maken van verschillende strategieën om tegemoet te komen aan de verschillende onderwijsbehoeften van leerlingen om hen te begeleiden in hun leerproces. Een bekend model van differentiëren in het Nederlandse basisonderwijs is het IGDI model, het interactieve gedifferentieerde directe instructiemodel,² waarin de leerlingen zijn ingedeeld op instructiebehoefte. Na de basisuitleg komen de leerlingen die meer nodig hebben naar de instructietafel voor verlengde instructie, de overige leerlingen gaan zelfstandig aan het werk.

Deze werkwijze is in veel basisschoolmethodes geïntegreerd en de 'zon, maan en ster' leerlingen zijn een bekend begrip geworden. De instructie op deze wijze organiseren is

echter voor veel VO docenten een nieuwe werkwijze en een instructietafel is nog geen gemeengoed.

Het aanpassen van de instructie aan de behoefte van de leerling is de meest bekende vorm van differentiëren, er zijn echter nog veel meer mogelijkheden. Zo onderscheid Carol Tomlinson,³ docente en inmiddels professor in de Verenigde Staten, vier aspecten:

- inhoud (wat bied je aan met welke moeilijkheidsgraad om de leerdoelen te bereiken)
- proces (op welke manier bied je de stof aan)
- product (op welke manier toets je, wat wil je dat leerlingen laten zien)
- leeromgeving (leerklimaat en opstelling)

Zoals in de definitie al naar voren komt is ook een bewuste houding, mindset, noodzakelijk om te tegemoet te komen aan verschillen. Het is uit onderzoek gebleken dat docenten die zich openstellen voor verschillen, daarbij denken in mogelijkheden en hoge verwachtingen hebben, meer bij (zorg)leerlingen kunnen te bereiken.⁴ Als je ervan uitgaat dat elke leerling groei kan doormaken, maar dat die ontwikkeling voor ieder verschilt in tempo, materiaal, en opdracht, dan ontstaat er een klimaat waarin de individuele groei en vorderingen centraal staan. Deze houding vereist dat docenten de vorderingen van hun leerlingen goed volgen, door bijvoorbeeld te observeren of de opdracht begrepen is, of de interesse gewekt is en wat de leerling misschien meer, minder of anders nodig heeft.

¹ Bosma, T. (2015). Lesson Study: Professionaliseren in teamverband. Remedial, 2, 9-11

² Houtveen, T., Koekebacker, E., Mijs, D., & Vernooij, K. (2005). Succesvolle aanpak van risicoleerlingen. Wat kan de school doen? Garant.

³ Tomlinson, C. A. (2014). The Differentiated Classroom: Responding to the Needs of All Learners, 2nd Edition. ASCD

⁴ Hattie, J. (2013). Leren zichtbaar maken <visible learning for teachers>. Rotterdam. Bazalt Educatieve Uitgaven

Gedifferentieerde lessen door Lesson Study

Docententeams in het voortgezet onderwijs die werken met de Lesson Study Methodiek starten veelal met de vraag: hoe kunnen we onze lessen differentiëren zodat de leerlingen a) de leerstof goed begrijpen en b) de leerlingen gemotiveerd en geïnteresseerd raken? Zoals in het eerdere artikel is beschreven volgt hierna een proces van het analyseren van de redenen waardoor leerlingen bijvoorbeeld afhaken en wordt bediscussieerd wat de onderwijs-/instructiebehoeften zijn van de leerlingen. Deze onderwijsbehoeften vormen naast de lesdoelen de leidraad voor de te ontwerpen les. Hoe komt de gedifferentieerde les tot stand? Hieronder volgen een drietal voorbeelden van gedifferentieerd lesgeven. Een team dat nog weinig ervaring heeft met een les anders dan de standaard les (huiswerk bespreken, nieuwe theorie, individueel opdrachten maken), zal in de eerste cyclus vooral leren hoe ze de instructie zo kunnen aanpassen dat deze geschikt is voor alle leerlingen, zowel de snelle leerling als de leerling die juist meer uitleg nodig heeft. Ook wordt er door de procesbegeleider aangestuurd om na te denken over de aansluiting bij de belevingswereld van leerlingen. Een team VMBO docenten-Engels koos bijvoorbeeld voor een basis-kader klas met leerlingen uit de horeca voor een tekst over een beroemde chefkok, en voor de parallelklas, met vooral meiden in uiterlijke verzorging, voor een tekst over bekende ontwerpers. Dit lijkt een eenvoudige aanpassing, maar vraagt een zorgvuldige keuze van tekstniveaus, die passen bij de te behalen leerdoelen.

Als een team zich al vaardiger acht of gewend is aan deze wijze van differentiëren zal de procesbegeleider de vraag stellen of alle leerlingen dezelfde opdracht moeten uitvoeren (het aspect leerproces), of dat juist daar verschillen in aangebracht kunnen worden. Zo heeft een team wiskunde bovenbouw Havo-vwo in de derde cyclus over het onderwerp, 'de afgeleide' drie verschillende opdrachten gemaakt voor de leerlingen, met een verschillend abstractie- en instructieniveau ingebouwd, door de vragen die de leerlingen moesten beantwoorden. Het effect was voor het team zeer interessant: de observaties van het samenwerkingsproces, de denkprocessen en logica die gebruikt werden en de tijd die groepjes nodig hadden, gaven onder meer het inzicht dat ze als docenten veelal verwachten dat stof alom bekend was, terwijl veel leerlingen deze niet actief beheersten en actief herhaling nodig hadden.

In een Lesson study cyclus kan ook de aanpassing van de toetsvorm centraal staan. Zo had een team VMBO docenten als doel om leerlingen vrijuit te laten spreken in het Engels, laagdrempelig, maar ook dat de leerlingen zelf meer zicht kregen op hun competentie en vaardigheid, tevens een onderdeel van de studieloopbaan begeleiding. Leerlingen mochten zichzelf indelen in een categorie: ik durf en kan goed/ een beetje/ nog niet een gesprekje in het Engels voeren. Vervolgens werden in een werkvorm 'binnen-buitencirkel' steeds korte gesprekjes (1 minuut) gevoerd aan de hand van kaartjes met een onderwerp (passend bij de

belevingswereld). Tussendoor en na afloop werden ervaringen gepeild en moeilijkheden besproken. Aan het eind schaalden de leerlingen zich opnieuw in en werd vooral gevraagd naar hun inzicht in hun competentie en mogelijke verschuiving. Op deze manier ontstond er behalve een positief, veilig leerklimaat ook inzicht in de spreekvaardigheid, zonder dat leerlingen het als een toetsmoment ervoeren.

De keuze voor Lesson Study

Lesson Study is niet noodzakelijk voor het ontwerpen van een gedifferentieerde les, maar maakt het proces wel eenvoudiger uitvoerbaar. Dit wordt mogelijk gemaakt doordat een procesbegeleider aanstuurt op diepgang in de gesprekken en discussies en door de vier krachtige componenten van de methodiek. Allereerst werkt een team samen aan een les, waardoor ze ervaringen uitwisselen, van elkaar leren en bij elkaar te rade durven gaan. Ten tweede staan de onderwijsbehoeften van de leerlingen centraal, wat hebben de leerlingen nodig ...bij dit onderwerp, in deze lessenserie, deze omgeving, dit moment (maandag het eerste uur of vrijdag het zesde)? Door daar bewust bij stil te staan en de reacties op instructies en activiteiten van leerlingen te voorspellen én te observeren wordt het voor een team inzichtelijk hoe belangrijk het is om de les af te stemmen op deze onderwijsbehoeften en hoe enthousiast de leerlingen dan 'opeens' reageren ("nu snap ik het!"; "dit was een leuke les; we willen vaker samenwerken"). Ten derde vormt Lesson Study een proeftuin, waarbinnen je veilig nieuwe werkvormen, groepsactiviteiten of toetsvormen kunt uitproberen. Over alle stappen worden gezamenlijk beslissingen genomen en ook gezamenlijk bekeken of de les aansloot bij wat de leerlingen nodig hadden en wat voor aanpassingen er nodig zijn. Ten slotte ondersteunt de methodiek de ontwikkeling van de reflectieve en kritisch onderzoekende houding van docenten. Een voorgestelde (nieuwe) aanpak wordt kritisch bekeken en er worden vragen gesteld bij (eigen) routines. Ook wordt gedrag van een leerling steeds meer geanalyseerd in termen van instructiebehoefte, interesse en leeromgeving: Wat heeft de leerling nodig, en wat kunnen wij als docent doen om deze leerling zo goed mogelijk tot ontwikkeling te brengen? De mindset om passend, gedifferentieerd onderwijs te kunnen bieden.

Over de auteur

Tirza Bosma is GZ- en schoolpsycholoog en zij is gepromoveerd op onderzoek naar dynamisch testen en handelingsgerichte diagnostiek. Zij werkt bij het universitair centrum gedrag en Bewegen van de VU als onderzoeker, opleider en coördinator van Lesson Study. Zij is hoofdtrainer van de opleiding procesbegeleider Lesson Study en is op diverse scholen werkzaam als procesbegeleider